

ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟΙ

Ο ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ Η ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ

Ο Πυθαγόρας γεννήθηκε στη Σάμο γύρω στο 570 π.Χ. Σε ηλικία περίπου σαράντα ετών, κατέφυγε στον Κρότωνα της κάτω Ιταλίας, προκειμένου να απαλλαγεί από το καταπιεστικό καθεστώς που είχε επιβάλλει στο νησί ο τύραννος Πολυκράτης. Στον Κρότωνα κατάφερε να δημιουργήσει μια αυστηρά οργανωμένη φιλοσοφική, πολιτική και θρησκευτική κοινότητα. Η διδασκαλία στη σχολή του Πυθαγόρα γινόταν με προφορικό και μυστικιστικό τρόπο, γεγονός που δυσχεραίνει την ακριβή γνώση των θεωριών του . Απαραίτητες προϋποθέσεις για να γίνει κανείς μέλος της σχολής των Πυθαγορείων, ήταν η αυτοπειθαρχία, ο όρκος σιωπής και η συμμόρφωση στα «ακούσματα», μια σειρά από κανόνες συμπεριφοράς στους οποίους έπρεπε να συμμορφώνονται όλα τα μέλη. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, τα ακούσματα ή αλλιώς τα σύμβολα όπως ονομάζονταν, επέβαλαν έναν αυστηρά οργανωμένο τρόπο ζωής και διέκριναν τους Πυθαγόρειους από όσους δεν ήταν μέλη της πυθαγόρειας σχολής. Τα ακούσματα αφορούσαν ενδυματολογικές απαγορεύσεις αλλά και διατροφικές. Έπρεπε οι Πυθαγόρειοι μεταξύ των άλλων να μην τρέφονται με κάποια είδη ψαριών που θεωρούνταν ιερά και να μην τρώνε τα κουκιά . Ο Αριστοτέλης στο έργο του που αναφέρεται στους Πυθαγόρειους, σχολιάζει την εντολή της αποχής από τα κουκιά και υποστηρίζει πως αυτή είναι αποτέλεσμα είτε της ομοιότητας τους με τα απόκρυφα μέρη είτε με τις πύλες του Άδη είτε με τη φύση του σύμπαντος. Ακόμη, τα χαρακτήρισε και «ολιγαρχικά» . Έκπληξη πάντως προκαλεί το γεγονός ότι δεν απέκλειαν από τις διατροφικές τους συνήθειες το κρέας, δεδομένου ότι για τους μεταγενέστερους πυθαγόρειους, το δόγμα της μετεμψύχωσης είναι άρρητα συνδεδεμένο με την χορτοφαγία. Ωστόσο, τον 5ο αιώνα τίποτα δεν μαρτυρεί πως οι Πυθαγόρειοι είναι εναντίον της θυσίας των ζώων. Ίσως και επειδή η θυσία των ζώων αποτελούσε τελετουργική πρακτική της θρησκείας των ελληνικών πόλεων, σκόπιμα ο Πυθαγόρας να απέφυγε την συγκεκριμένη απαγόρευση επειδή οι άρχοντες κληρώνονται μ' αυτά, αιτιολογία που δεν πείθει και τόσο αν λάβει κανείς υπόψη του τις πολιτικές πεποιθήσεις του Αριστοτέλη.

Ο Πλούταρχος συγκεκριμένα αναφέρει, πως ο Αριστοτέλης υποστηρίζει, ότι οι Πυθαγόρειοι δεν έτρωγαν τη μήτρα και τη καρδιά των ζώων, ούτε κάποια είδη ψαριών αλλά έτρωγαν όλα τα υπόλοιπα

Ένας Πυθαγόρειος όφειλε να ρυθμίζει τη συμπεριφορά του βάσει ενός κώδικα τιμής. Ο κώδικας αυτός περιλάμβανε ηθικές αξίες όπως ο σεβασμός στην οικογένεια, η ευσέβεια και η κοινοκτημοσύνη. Μια εξήγηση για τον τρόπο ζωής των Πυθαγορείων, ο οποίος βρισκόταν σε πλήρη εξάρτηση από πλήθος απαγορεύσεων και περιορισμών, σχετίζεται με μια βασική τους πεποίθηση. Πίστευαν πως οι πράξεις των ανθρώπων υπόκεινται σε διαρκή έλεγχο από τους θεούς, οι οποίοι αμείβουν και τιμωρούν ανάλογα με την περίπτωση . Οι Πυθαγόρειοι διακρίνονταν σε δύο κατηγορίες: σε «μαθηματικούς» και «ακουσματικούς». Οι μαθηματικοί φαίνεται πως είχαν στραμμένο το ενδιαφέρον τους σε επιστήμες όπως η γεωμετρία, η αστρονομία και η μουσική ενώ το ενδιαφέρον των ακουσματικών στρεφόταν κυρίως σε θρησκευτικού και μυστικιστικού τύπου ασχολίες. Κάθε μια από τις δύο αυτές ομάδες, που ήταν ανταγωνιστικές μεταξύ τους, ισχυριζόταν ότι διαφύλαττε την γνήσια διδασκαλία του Πυθαγόρα. Οι ακουσματικοί συγκεκριμένα διέδιδαν, πως οι μαθηματικοί δεν προέρχονταν από τον Πυθαγόρα αλλά από έναν αποστάτη Πυθαγόρειο τον Ίππασο, ο οποίος έζησε τον πέμπτο αιώνα και ασχολήθηκε με τα μαθηματικά και τη φυσική φιλοσοφία. Τα μέλη της σχολής θαύμαζαν και σέβονταν το δάσκαλό τους. Χαρακτηριστικό στοιχείο της αφοσίωσής τους είναι ότι απέδιδαν σ' αυτόν ανακαλύψεις, στις οποίες ο ίδιος δεν είχε καμία ανάμειξη . Επιπλέον, η επιλογή του να μη γράψει θέσεις της διδασκαλίας του, είχε ως αποτέλεσμα τη συγγραφή πλήθους πραγματειών, οι οποίες όμως θεωρούνται σήμερα ψευδεπίγραφα έργα τα οποία γράφτηκαν πολύ μετά το Πυθαγόρα και μικρή σχέση έχουν με την πραγματικότητα . Ο ίδιος ο Αριστοτέλης αμφισβητεί όσα η ύστερη παράδοση αποδίδει στον Πυθαγόρα αφού δεν υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες που να τα επιβεβαιώνουν. Ο Πυθαγόρας, όπως προκύπτει και από τα παραπάνω, λειτουργούσε ως εγγυητής αξιοπιστίας και εγκυρότητας. Για το λόγο αυτό είναι πολύ πιθανό οι ίδιοι οι μαθητές του να χρησιμοποιούσαν το όνομά του για να προσδώσουν κύρος σε δικές τους θέσεις και πεποιθήσεις.

Πάντως, το όνομα του Πυθαγόρα έχει συνδεθεί και με φαινόμενα μάλλον υπερφυσικά. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, οι Κροτωνιάτες τον έβλεπαν σαν θεό και τον προσαγόρευαν «Υπερβόρειο Απόλλωνα» ενώ κάποτε λέγεται ότι τον είδαν ταυτόχρονα στο Μεταπόντιο και στον Κρότωνα. Όταν βρισκόταν στο θέατρο στην Ολυμπία, συνεχίζει, έδειξε στους θεατές τον μηρό του και αυτός ήταν χρυσός ενώ κάποια άλλη φορά καθώς περνούσε τον ποταμό Κόσα, το ποτάμι τον χαιρέτησε και δεν ήταν λίγοι εκείνοι που άκουσαν τον χαιρετισμό... Επίσης, σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα, κατάφερε να προβλέψει την επικείμενη πολιτική αναστάτωση στον Κρότωνα και γι' αυτό φρόντισε να αποχωρήσει χωρίς να γίνει αντιληπτός. Προκύπτει λοιπόν, ότι στον Πυθαγόρα αποδίδονταν

κατορθώματα ανεξήγητα με βάση τη λογική και για το λόγο αυτό, πολλοί ήταν εκείνοι που τον χαρακτήρισαν σαμάνα. Το μεγαλείο του φιλοσόφου όμως, έγκειται στο γεγονός ότι εισηγήθηκε μια διαφορετική αντίληψη για τη μεταθανάτια τύχη του ανθρώπου. Πρόκειται για τη θεωρία της μετεμψύχωσης. Χαρακτηριστική είναι η μαρτυρία του Ξενοφάνη, με τον οποίο ζήσανε την ίδια περίοδο. Σύμφωνα μ' αυτήν, ο Πυθαγόρας όταν είδε κάποιον να χτυπάει ένα σκυλάκι τον παρακάλεσε να σταματήσει γιατί αναγνώρισε στο κλάμα του την ψυχή ενός φίλου του. Ο Εμπεδοκλής αποδίδει την γνώση και την σοφία του Πυθαγόρα στην ικανότητα του να θυμάται τις προηγούμενες μετενσαρκώσεις του. Πιο διαδεδομένη μοιάζει να είναι η άποψη του Ισοκράτη ο οποίος δεν αναφέρει ως αιτία της γνώσης την ανάμνηση των προηγούμενων ζωών αλλά την επιρροή του αιγυπτιακού πολιτισμού στη διαμόρφωση της κοσμοθεωρίας του κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του στην Αίγυπτο. Ιδιαίτερα εχθρική στάση κρατάει ο Ηράκλειτος ο οποίος καταδικάζει την πολυμάθεια και δηλώνει ειρωνικά ότι αυτή δεν διδάσκει την ευφυΐα γιατί αν συνέβαινε αυτό «θα την είχε διδάξει στον Ησίοδο και τον Πυθαγόρα, καθώς και στον Ξενοφάνη, και τον Εκαταίο». Το δόγμα της μετεμψύχωσης προϋποθέτει την ιδέα ότι η ψυχή συνεχίζει να υπάρχει μετά το θάνατο άρα είναι αθάνατη. Αθάνατο όμως είναι και το θεϊκό στοιχείο, οπότε προκύπτει πως η ψυχή στην απολυτότητά της αν δεν ταυτίζεται με το θείο, τουλάχιστον σχετίζεται μ' αυτό. Στη συνέχεια, η ψυχή του ανθρώπου μπορεί να υπάρξει ακόμα και σε ένα ζώο ή φυτό μέχρι να καθαρθεί και να ενωθεί με το σύμπαν.

Κατά τους Πυθαγόρειους, η ψυχή του ανθρώπου και η ψυχή του σύμπαντος ταυτίζονται. Οι ψυχές των ανθρώπων αποτελούν τμήματα της θείας ψυχής τα οποία βρίσκονται εγκλωβισμένα σε σώματα θνητά. Στόχος της ψυχής όπως προαναφέρθηκε είναι η κάθαρσή της. Για να επιτευχθεί η κάθαρση κρίνεται αναγκαία η πνευματική άσκηση, ο αυτοέλεγχος και η αυτοκυριαρχία. Το άτομο πρέπει να ζει μια ζωή πνευματική και να μην παρασύρεται από τις αδυναμίες του σώματος το οποίο μπορεί να παρομοιαστεί με φυλακή της ψυχής.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πυθαγόρεια αντίληψη για την επίδραση της μουσικής στην ψυχή. Μέσω της μουσικής δηλαδή θεωρούσαν ότι επιτυγχάνεται ο εξαγνισμός της ψυχής. Η σχέση ψυχής και μουσικής είναι ανάλογη με τη σχέση ιατρικής και σώματος. Η ψυχή χρειάζεται τη μουσική για να πετύχει το στόχο της που δεν είναι άλλος από την κάθαρση. Φυσικά δεν έχουν όλες οι μελωδίες το ίδιο αποτέλεσμα. Οι Πυθαγόρειοι ήταν εκείνοι που ανακάλυψαν ότι ανάλογα με το ρυθμό της μελωδίας προκαλούνται διαφορετικά συναισθήματα.

Ακόμη, για τους Πυθαγόρειους, ιδιαίτερη σχέση υπήρχε ανάμεσα στους πλανήτες και την ανθρώπινη ψυχή, στην οποία αποδίδεται και η επαφή των ανθρώπων με το θείο στοιχείο. Στο συγκεκριμένο σημείο είναι έκδηλη η επίδραση ανατολικής προέλευσης ιδεών. Αυτό πάντως που έχει ιδιαίτερη αξία είναι ο παραλληλισμός της ανθρώπινης ψυχής με τη κοσμική αρμονία. Γίνεται λοιπόν αντιληπτή η παιδαγωγική και ηθική αποστολή που διακρίνει τη μουσική αφού κατορθώνει να δρα ευεργετικά για το ανθρώπινο πνεύμα. Κατά τους Πυθαγόρειους, αρμονία υπάρχει και στη ψυχή του ανθρώπου, η οποία όμως διαταράσσεται εξαιτίας της επαφής της με το σώμα ενώ η ισορροπία αποκαθίσταται με τη μουσική μέσω της οποίας επέρχεται η ψυχική ηρεμία.

Λέγεται ότι πρώτος ο Πυθαγόρας ονόμασε το σύμπαν «κόσμο», λέξη που συμβολίζει την οργάνωση και την τάξη και εμπεριέχει την έννοια της αρμονίας. Αν λοιπόν υπάρχει στον κόσμο αρμονία, τότε θα υπάρχει και στην ψυχή κάθε ανθρώπου και αυτήν ακριβώς την κατάσταση αρμονίας επιδιώκει η ψυχή. Η θεωρία για την αρμονία των σφαιρών αποδίδεται στους Πυθαγόρειους και βασίζεται στην πεποίθησή τους ότι όπως τα διαστήματα της μουσικής κλίμακας έτσι και οι συμπαντικοί νόμοι, εκφράζονται με αριθμητικές αναλογίες.

Θεωρούσαν πως στο κέντρο του σύμπαντος βρισκόταν η γη και από κάθε πλανήτη προερχόταν μία διαφορετική μελωδία, η οποία δεν γινόταν αντιληπτή από τους ανθρώπους. Παραδίδεται ωστόσο στις πηγές, ότι εξαίρεση σ' αυτόν τον κανόνα αποτελούσε ο ίδιος ο Πυθαγόρας εξαιτίας του ενάρτετου βίου του. Σύμφωνα με τον Άγιο Αυγουστίνο, οι άνθρωποι μόνο λίγο πριν πεθάνουν αντιλαμβάνονται τους ήχους των πλανητών οι οποίοι αποκαλύπτουν τα μυστικά του σύμπαντος.

Αναφορικά με την παραπάνω άποψη, προκύπτουν σοβαρά ερωτηματικά σχετικά με το λόγο αδυναμίας της ακοής της μουσικής των αστρικών σωμάτων. Για τον Αρχύτα, εκπρόσωπο του πυθαγορισμού, η αδυναμία αυτή έγκειται στην ίδια την ανθρώπινη φύση και αφορά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτών των ήχων. Μπορεί να μη γίνονται αντιληπτοί άλλοτε εξαιτίας της μεγάλης απόστασης των πλανητών από τη γη και άλλοτε λόγω της αυξημένης έντασης του ήχου. Ο Αριστοτέλης πάντως, αποδίδει το φαινόμενο στη συνήθεια. Καθώς, εξηγεί, από τη στιγμή που γεννιόμαστε ακούμε ασταμάτητα τον ίδιο ήχο, δεν είμαστε σε θέση να τον διακρίνουμε. Οι Πυθαγόρειοι όντας δυϊστές, κατέγραφαν τα πράγματα σε δύο στήλες, τα καλά και τα κακά. Ορισμένοι Πυθαγόρειοι ισχυρίζονταν ότι οι βασικές αρχές των όντων είναι δέκα, όπως μαρτυρεί και ο Αριστοτέλης: *ἕτεροι δέ τῶν αὐτῶν τούτων τας ἀρχάς δέκα λέγουσιν εἶναι τάς κατά συστοιχίαν λεγομένας, πέρας [καί] ἄπειρον, περιπτόν [καί] ἄρτιον, ἔν [καί] πλῆθος, δεξιόν [καί] αριστερόν,*

ἄρρεν [καί] θῆλυ, ἡρεμοῦν [καί] κινούμενον, εὐθύ [καί] καμπύλον, φῶς [καί] σκότος ἀγαθόν [καί] κακόν, τετράγωνον [καί] ἑτερόμηκες . Προέκυπταν δηλαδή τα εξής αντιθετικά ζεύγη: πέρας άπειρο 2) περιττό άρτιο 3) ένα πλήθος 4) δεξιό αριστερό 5) αρσενικό θηλυκό 6) ακίνητο κινούμενο 7) ευθύ καμπύλο 8) φως σκοτάδι 9) αγαθό κακό 10) τετράγωνο ετερομήκες (Αριστοτέλης, *Μετά τα Φυσικά* 1.986a).

Οι Πυθαγόρειοι επέλεξαν να είναι δέκα οι αρχές, ίσως εξαιτίας της πεποίθησής τους ότι ο αριθμός δέκα συμβολίζει την απόλυτη πραγματικότητα, η οποία περιγράφεται αναλυτικότερα στο επόμενο κεφάλαιο. Πάντως όπως προκύπτει από τα ζεύγη των αντιθέτων, το πρώτο σκέλος κάθε ζεύγους παραπέμπει σε μια θετική ιδιότητα ενώ το δεύτερο σε μια αρνητική. Για το λόγο αυτό χρειάζεται να επέλθει η αρμονία ως συνύπαρξη αντιθέτων. Η δυαδική μορφή των αντιθέσεων βρήκε σύμφωνο τον Αλκμαίωνα τον Κροτωνιάτη, ο οποίος εξαιτίας της καταγωγής του ήρθε σε επαφή με τους Πυθαγόρειους. Ο Αλκμαίων ανέφερε ορισμένα ζεύγη αντιθέτων όπως για παράδειγμα το μεγάλο και το μικρό, το αγαθό και το κακό αλλά υστερεί συγκριτικά με τους Πυθαγόρειους γιατί ούτε συγκεκριμένο αριθμό αρχών έδωσε ούτε ποιες είναι ανέφερε. Δεδομένου πάντως του ότι οι Πυθαγόρειοι θεωρούν αυτά τα στοιχεία συστατικά της ουσίας, ο Αριστοτέλης θεωρεί πιθανότερο να τα συνέλαβαν με τη μορφή της ύλης . Ο πρώτος πυθαγορισμός είναι ξακουστός και για την πολιτική του ιστορία. Η πυθαγόρεια σχολή λίγο μετά την ίδρυση της ανέλαβε τη διακυβέρνηση του Κρότωνα και άσκησε κατά γενική ομολογία αντιδημοκρατική πολιτική. Το 510, ο Κρότωνας με την προτροπή του Πυθαγόρα, κινήθηκε εναντίον της Σύβαρης της οποίας το πολίτευμα ήταν δημοκρατικό και την κατέστρεψε. Στα χρόνια που ακολούθησαν, οι Πυθαγόρειοι κυβέρνησαν διάφορες πόλεις της Μεγάλης Ελλάδας ώσπου γύρω στο 500 π.Χ. μία δημοκρατική επανάσταση ανέτρεψε την κυβέρνηση της αδελφότητας στον Κρότωνα και έτσι ο Πυθαγόρας αναγκάστηκε να καταφύγει στο Μεταπόντιο, όπου λίγο αργότερα πέθανε εκούσια στο ναό των Μουσών από αστία.

Το γεγονός ότι επέλεξε να βάλει τέλος στη ζωή του στο ναό των Μουσών δεν μπορεί να είναι τυχαίο. Ένα απόσπασμα του Τίμαιου από τον Πορφύριο αναφέρει πως η κόρη του Πυθαγόρα πριν παντρευτεί, ήταν αρχηγός των κοριτσιών ενώ η σύζυγος του ήταν η αρχηγός των γυναικών και το σπίτι τους ήταν γνωστό ως το ιερό της Δήμητρας ενώ στην οδό που έμεναν την ονόμαζαν "οδό των Μουσών". Επίσης, σύμφωνα με τον Ιάμβλιχο, μετά από προτροπή του Πυθαγόρα, οι Κροτωνιάτες ίδρυσαν ένα ιερό των Μουσών και τους συμβούλευσε να μη λατρεύουν χωριστά την κάθε Μούσα αλλά να καθιερώσουν την ενιαία λατρεία των Μουσών ως ένδειξη ομόνοιας και αρμονίας . Ο Ιάμβλιχος αναφέρει κι αυτός με τη σειρά του μια μαρτυρία του Αριστόξενου, μαθητή του Αριστοτέλη

και μουσικό με καταγωγή από τον Ακράγαντα. Σύμφωνα με τη μαρτυρία, ο Πυθαγόρας αναγκάστηκε να μεταβεί στο Μεταπόντιο εξαιτίας του Κύλωνα. Ο Κύλωνας, ευγενής στην καταγωγή, αποφάσισε να ασπαστεί τον Πυθαγόρειο τρόπο ζωής και όταν ο Πυθαγόρας τον απέρριψε εξαιτίας της βίαιης συμπεριφοράς του, αυτός για να τον εκδικηθεί, προέβη σε μια σειρά από εχθρικές ενέργειες οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα την οριστική αποχώρηση του φιλοσόφου. Όπως και να 'χει, ακόμα και μετά τον θάνατο του ιδρυτή της σχολής, ο πυθαγορισμός ως φιλοσοφικό ρεύμα δεν έχασε την αίγλη του. Ιδρύθηκαν σχολές Πυθαγορείων και αλλού, όπως για παράδειγμα στον Τάραντα από τον Αρχύτα και στη Θήβα από το Φιλόλαο. Άλλοι σημαντικοί εκπρόσωποι της πυθαγόρειας φιλοσοφίας ήταν ο Πέτρων, ο Ίππατος, ο Ικέτας και ο Έκφαντος, των οποίων η δράση τοποθετείται στο χρονικό διάστημα μεταξύ του 6ου και του 4ου αιώνα π.Χ.. Στη συνέχεια ο πυθαγορισμός παύει να υπάρχει ως φιλοσοφικό ρεύμα, για να αναγεννηθεί κατά τον 1ο αιώνα μ.Χ. ως νεοπυθαγορισμός, κέντρο του οποίου ήταν η Αλεξάνδρεια.

ΟΙ ΑΡΙΘΜΟΙ ΣΤΟΥΣ ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟΥΣ

Πρώτοι οι Πυθαγόρειοι, πριν τους φυσικούς και ατομικούς φιλοσόφους, ασχολήθηκαν με τα μαθηματικά και τα ανέπτυξαν. Φαίνεται λοιπόν ότι και αυτοί πιστεύουν ότι ο αριθμός είναι αρχή με δύο τρόπους: ως ύλη των όντων και ως αυτό που καθορίζει τις ιδιότητες και τις συνήθειες στα όντα. Στοιχεία του αριθμού είναι το άρτιο και το περιττό, όπου το περιττό είναι πεπερασμένο και το άρτιο είναι άπειρο. Το ένα συνίσταται και από τα δύο, καθώς είναι και άρτιο και περιττό. Ο αριθμός προέρχεται από το ένα ενώ όπως είπαμε, οι αριθμοί συνιστούν την ολότητα του ουρανού. Από τον Αριστοτέλη πληροφορούμαστε ότι για τους Πυθαγόρειους, η φύση ερμηνεύεται αριθμητικά και την ουσία των όντων αποτελούν οι αριθμοί: *Φαίνονται δὴ καὶ οὗτοι τὸν ἀριθμὸν νομίζοντες ἀρχὴν εἶναι καὶ ὡς ὕλην τοῖς οὕσιν καὶ ὡς πάθη τε καὶ ἕξεις, τοῦ δὲ ἀριθμοῦ στοιχεῖα τὸ τε ἄρτιον καὶ τὸ περιττόν, τούτων δὲ τὸ μὲν πεπερασμένον τὸ δὲ ἄπειρον, τὸ δ' ἔν ἐξ ἀμφοτέρων εἶναι τούτων (καὶ γὰρ ἄρτιον εἶναι καὶ περιττόν), τὸν δ' ἀριθμὸν ἐκ τοῦ ἑνός, ἀριθμούς δε, καθάπερ εἴρηται, τὸν ὅλον οὐρανόν*

Όπως προκύπτει από το παραπάνω απόσπασμα, οι αριθμοί είναι υλικές αρχές των όντων και στοιχεία των αριθμών είναι το περιττό και το άρτιο τα οποία ανάγονται στο πέρας και το άπειρο. Τα στοιχεία των αριθμών είναι στοιχεία των όντων. Άρα οι αριθμοί δεν αποτελούν αυθύπαρκτες υπάρξεις αλλά συστατικά στοιχεία των όντων. Η μονάδα, που συνιστά την πρώτη αρχή των Πυθαγορείων, αποτελεί την αδιαφοροποίητη ενότητα από την οποία προκύπτουν οι αντιτιθέμενες

αρχές του ορίου και του απείρου. Ομοιότητα παρουσιάζει η μονάδα ως αρχή των όντων με το αδιαφοροποίητο άπειρο του Αναξίμανδρου³⁵. Από το Ένα προέρχεται ο αριθμός ενώ το ίδιο δεν προέρχεται από πουθενά και είναι αδιαίρετο. Ο Ross υποστηρίζει πως σε αντίθεση με τα άγραφα δόγματα του Πλάτωνα, οι αριθμοί παράγονται από τον πρώτο άρτιο και τον πρώτο περιττό δηλαδή από το 2 και το 3. Απλά το 1 εξαιτίας της διττής του φύσης, αποτελεί το σημείο έναρξης. Ο Αριστοτέλης αναφέρει πως αυτό είναι δυνατό, να είναι δηλαδή η πρώτη μονάδα άρτια και περιττή ταυτόχρονα διότι όταν η μονάδα προστεθεί σε έναν άρτιο αριθμό τον μετατρέπει σε περιττό ενώ όταν προστεθεί σε έναν περιττό τον κάνει άρτιο. Αν δεν εμπεριείχε τις δύο αυτές ιδιότητες δεν θα είχε την ικανότητα της μετατροπής, εξηγεί ο Αριστοτέλης. Οι Πυθαγόρειοι ταυτίζουν τα δύο στοιχεία των αριθμών, το άρτιο και το περιττό με το άπειρο και το πεπερασμένο αντίστοιχα. Το Ένα ταυτίζεται με το πέρασ, είναι όμως άρτιο και περιττό. Ωστόσο ερωτηματικά δημιουργούνται σχετικά με το σχηματισμό της πρώτης μονάδας τα οποία μένουν αναπάντητα αφού οι Πυθαγόρειοι δεν προβαίνουν σε περεταίρω επεξηγήσεις.

Οι Πυθαγόρειοι θεωρούσαν ατελέστερους τους άρτιους αριθμούς και αυτό συνέβη επειδή επιτρέπουν τη επ' άπειρον διαίρεση ενώ τους περιττούς τους εκλάμβαναν ως τελειότερους επειδή παρουσιάζουν ολοκληρωμένη μορφή, η οποία συνιστάται σε αρχή, μέση και τέλος. Τη σχέση ανάμεσα στον αισθητό κόσμο και τους αριθμούς εκφράζει ο Αριστοτέλης με δύο φράσεις: Τα όντα μιμούνται τους αριθμούς και τα όντα ταυτίζονται με τους αριθμούς. Οι προτάσεις μοιάζουν να είναι αντιφατικές αλλά η αντίφαση είναι φαινομενική, διότι αφού οι πυθαγόρειοι αριθμοί είναι υλικές οντότητες όπως υλικός είναι και ο κόσμος με τα όντα που τον απαρτίζουν, προκύπτει ότι η ταύτιση υφίσταται με την έννοια ότι οι αριθμοί λειτουργούν ως αρχές των όντων, δηλαδή μέσω των αριθμών φανερώνεται η ουσία τους. Οι Πυθαγόρειοι προσέδωσαν στα μαθηματικά μυστικιστική διάσταση και στον αριθμό συμβολική σημασία. Όπως δηλαδή τα όντα προσδιορίζονται από επιμέρους ιδιότητες έτσι και οι αριθμοί χαρακτηρίζονται από δικές τους. Έτσι, ένα αριθμός μπορεί να ταυτίζεται με ένα ον με την έννοια ότι «μιμείται» τις ιδιότητες του.

Ο μυστικισμός ή συμβολισμός των αριθμών ή αλλιώς αριθμολογία, προηγήθηκε της επιστήμης των μαθηματικών και ακόμα και στην εποχή μας ασκεί ιδιαίτερη επίδραση. Είναι γεγονός πως στον Πυθαγορισμό κατείχε κεντρική θέση. Έτσι το ένα συμβολίζει την ουσία ή το νου, το δύο τη δόξα, τη σκέψη, το τρία είναι το νούμερο της αναγέννησης και ολοκλήρωσης, με το τέσσερα εκφράζεται η δικαιοσύνη ενώ με το πέντε παρίσταναν το γάμο αφού ενώνει τον πρώτο άρτιο με τον πρώτο περιττό ή αλλιώς το θηλυκό με το αρσενικό στοιχείο ($2+3=5$). Η δικαιοσύνη αποδίδεται και με το έξι γιατί

προκύπτει από τον πολλαπλασιασμό του πρώτου περιττού (3) με τον πρώτο άρτιο (2) όπως και το τέσσερα προκύπτει από τον πολλαπλασιασμό του πρώτου άρτιου αριθμού (2) με τον εαυτό του. Το επτά συμβολίζει τον καιρό, το χρόνο, την ευκαιρία αλλά και τη θεά Αθηνά αφού είναι ο πρώτος παρθενικός αριθμός. Το δέκα συμβολίζει την τελειότητα, εμπεριέχει τη φύση του αριθμού και καθορίζει τη δομή του κόσμου. Τα γεωμετρικά σχήματα επίσης, έχουν συγκεκριμένες λειτουργίες. Ο Φιλόλαος για παράδειγμα αποδίδει με το τρίγωνο τις αρσενικές θεότητες και τις θηλυκές με το τετράγωνο. Είναι επίσης πιθανό το πεντάγραμμο να αποτελούσε σύμβολο αναγνώρισης μεταξύ των μελών της πυθαγόρειας αδελφότητας. Ο Φιλόλαος υπήρξε από τους σημαντικότερους πυθαγόρειους, σύγχρονους του Σωκράτη, από τα συγγράμματα του οποίου σώζονται ορισμένα αποσπάσματα στα οποία για πρώτη φορά γίνεται χρήση συγκεκριμένων μουσικών όρων. Ο Walter Burkert, το 1962 πρότεινε να θεωρούνται αυθεντικά τα αποσπάσματα 1 -7, 13 και 17, άποψη η οποία γενικά επικράτησε⁴⁷ Σύμφωνα με τον Διογένη Λαέρτιο, ο Πλάτων έγραψε στον Δίωνα να αγοράσει τα πυθαγορικά βιβλία απ' τον Φιλόλαο. Ο Φιλόλαος θεώρησε τη φύση ως αποτέλεσμα δύο παραγόντων: του πέρατος και του απείρου. Υποστήριξε ότι η ισοροπία μεταξύ τους επιτυγχάνεται μέσω του αριθμού. Το περαΐνον και το άπειρον είναι θεμελιώδεις έννοιες του Φιλόλαου. Ο κόσμος γι' αυτόν και ό,τι αυτός περιλαμβάνει, αποτελείται από συνθέσεις περαινόντων και απείρων. Οι Πυθαγόρειοι ισχυρίζονταν ότι τα στερεά προέρχονται από τους αριθμούς. Ο Διογένης Λαέρτιος αναφέρει πως ο Πυθαγόρας όταν ανακάλυψε το ομώνυμο θεώρημα, ότι δηλαδή το τετράγωνο της υποτείνουσας ενός ορθογωνίου τριγώνου είναι ίσο με το άθροισμα των τετραγώνων των δύο πλευρών που περιέχουν την ορθή γωνία, θυσίασε εκατό βόδια. Ο Πρόκλος για την ίδια ανακάλυψη αναφέρει πως ο περιπατητικός φιλόσοφος Εύημος, την αποδίδει στη Μούσα των Πυθαγορείων και πως αποδίδει στους Πυθαγόρειους το θεώρημα, ότι οι εσωτερικές γωνίες κάθε τριγώνου είναι ίσες με δύο ορθές και περιγράφει και την απόδειξή του.

Πάντως, αν και το Πυθαγόρειο θεώρημα έχει συνδεθεί με το όνομα του Πυθαγόρα, η πατρότητα δεν φαίνεται να του ανήκει. Το περιεχόμενο του θεωρήματος ήταν γνωστό ήδη πριν τον Πυθαγόρα. Η σύνδεση ίσως να είναι το αποτέλεσμα της θρυλικής του προσωπικότητας, την οποία θεωρούσαν πηγή κάθε ουσιαστικής πληροφορίας ή ανακάλυψης τόσο στη φιλοσοφία, όσο και στο χώρο των μαθηματικών. Είναι βέβαια εξίσου πιθανό, ο ίδιος ο Πυθαγόρας (ή έστω κάποιος από τους οπαδούς του) να ήταν ο πρώτος που έθεσε τη σχέση μεταξύ πλευρών και τετραγώνων χωρίς να προχωρήσει στην απόδειξή της. Ίχνη ανάλογης χρήσης των αριθμών 3, 4, 5 βρέθηκαν στη Γερμανία ενώ στη Ρώμη με ελάχιστες εξαιρέσεις, οι γιορτές προς τιμή των θεών τελούνταν τις μονές ημέρες του μήνα.

Επιπλέον, στην Ανατολική Πρωσία οι μονές μέρες του μήνα θεωρούνται τυχερές και στην κοσμολογία των Ινδιάνων της Αμερικής το τέσσερα παίζει κυρίαρχο ρόλο αφού διατάζει το σύμπαν ενώ στην Κίνα οι αναλογίες 3:2 και 4:3 συνεπάγονται τη σχέση δύο κοσμικών δυνάμεων της .

Όσον αφορά το μυστικιστικό χαρακτήρα των αριθμών, αποτελεί συχνό φαινόμενο και στους πρωτόγονους πολιτισμούς και κάθε νούμερο συμβολίζει ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ενώ πέπλο μυστηρίου καλύπτει αυτές τις ερμηνείες. Έτσι για παράδειγμα σε ορισμένες φυλές της Αφρικής, η γέννηση ενός αγοριού γιορτάζεται μετά από τρεις μέρες και ενός κοριτσιού μετά από τέσσερις ενώ ο αριθμός πέντε συμβολίζει το γάμο στο Σουδάν και το τρία το αρσενικό στοιχείο όπως ακριβώς και στους Πυθαγόρειους!

Με τον συμβολισμό των αριθμών όμως έχει ασχοληθεί και η ψυχαναλυτική σχολή του Carl Jung σύμφωνα με την οποία ο αριθμός είναι ικανός να επιδρά στο υποσυνείδητο των ανθρώπων. Αυτό, εξηγεί ο Ελβετός ψυχαναλυτής, συμβαίνει γιατί οι αριθμοί είναι αρχέτυπα. Τα αρχέτυπα αποτελούν αρχαϊκές μορφές «πρωτογενείς εικόνες», σύμβολα τα οποία δεν βιώνει ο άνθρωπος ατομικά αλλά αποκτιούνται κληρονομικά μέσω του συλλογικού ασυνείδητου το οποίο είναι κοινό στους ανθρώπους.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΑΡΜΟΝΙΑ ΣΤΟΥΣ ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟΥΣ

Ο όρος αρμονία είναι ευρύτατα διαδεδομένος στην Αρχαία Ελλάδα και κατέχει κεντρική θέση στα φιλοσοφικά συστήματα των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων. Συγκεκριμένα στη φιλοσοφική σκέψη των Πυθαγορείων η έννοια της αρμονίας είναι κυρίαρχη, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τον Αριστοτέλη αφού ολόκληρος ο κόσμος είναι αρμονία και αριθμός: *καί τον ὅλον οὐρανόν ἀρμονίαν εἶναι καί ἀριθμόν*. Κατά την αρχαιότητα, ο όρος αρμονία επιδεχόταν πολλές ερμηνείες. Ο Ηράκλειτος για παράδειγμα αντιλαμβανόταν τον όρο ως ενότητα αντιθέτων. Οι Πυθαγόρειοι τον χρησιμοποιούσαν στη μουσική. Η αρμονία στη μουσική θα μπορούσε να προκύψει από τη συνένωση αντίθετων ήχων, των οξέων και βαθέων σε μία μελωδία⁵⁵ Θεμελιώδης έννοια του Πυθαγορισμού που αφορά τη μουσική αποτελεί η τετρακτύς. Με τον όρο αυτό, οι Πυθαγόρειοι εννοούσαν τους τέσσερις πρώτους φυσικούς αριθμούς από το άθροισμα των οποίων προκύπτει ο αριθμός δέκα ο οποίος εμπεριέχει την έννοια της τελειότητας. Οι τέσσερις φυσικοί αριθμοί περιλαμβάνονται σε όλες τις αρμονικές σχέσεις οι οποίες παράγουν αρμονικό αποτέλεσμα. Η

αναλογία 2:1 δίνει την όγδοη, η αναλογία 3:2 την πέμπτη και η αναλογία 4:3 την τέταρτη. Οι Πυθαγόρειοι διαπίστωσαν πως μεταξύ των πρώτων ακέραιων προκύπτουν ποικίλοι αρμονικοί συνδυασμοί .

Καθώς όμως υπέθεταν ότι η τελειότητα θα πρέπει να επικρατεί και στον ουρανό, εισηγήθηκαν τη θεωρία της αρμονίας των σφαιρών. Ισχυρίζονταν δηλαδή ότι τα ουράνια σώματα είναι δέκα ενώ στη πραγματικότητα είναι εννιά. Για το λόγο αυτό επινόησαν ένα δέκατο πλανήτη τον οποίο ονόμασαν Άντίχθονα. Ο Αριστοτέλης αναφέρει σχετικά: *ἐπειδή τέλειον ἢ δέκας εἶναι δοκεῖ καί πασαν περιειληφέναι τήν τῶν ἀριθμῶν φύσιν, καὶ τὰ φερόμενα κατὰ τόν οὐρανόν δέκα μὲν εἶναι φασιν, ὄντων δὲ ἐννέα μόνον τῶν φανερῶν διὰ τοῦτο δεκάτην τήν ἀντίχθονα ποιοῦσιν.* Επειδή η δεκάδα θεωρείται κάτι το τέλειο και ότι εμπεριέχει την ολότητα της φύσης των αριθμών, λένε ότι και τα άστρα που περιφέρονται στον ουρανό είναι δέκα· καθώς όμως είναι ορατά μόνο εννέα τέτοια σώματα, ως δέκατο προσθέτουν την «αντιγή». Η αντίχθων που εισάγεται για να συμπληρωθεί η πυθαγόρεια τετρακύς υποτίθεται ότι κινείται μαζί με τη γη αλλά είναι αόρατη στους ανθρώπους διότι βρίσκεται στο αντίθετο ημισφαίριο του ουρανού

ΟΡΦΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΥΘΑΓΟΡΙΣΜΟΣ

Οι Πυθαγόρειοι ενσωμάτωσαν στο φιλοσοφικό τους σύστημα τις κυριότερες αντιλήψεις των ορφικών για την ψυχή. Ο ορφισμός έχει την καταγωγή του στη Θράκη και έλαβε την ονομασία του από τον Ορφέα ο οποίος ήταν μυθικός αιιδός της περιοχής και είχε την ικανότητα να γοητεύει τα δέντρα τα ποτάμια, τα ζώα και γενικότερα τη φύση παίζοντας τη λύρα του. Πρόκειται για ένα φιλοσοφικό ρεύμα το οποίο είχε θρησκευτικό και μυστικιστικό χαρακτήρα. Ο Ορφέας εμφανίζεται ως προφήτης και δάσκαλος και ήταν ο πρώτος που αποκάλυψε το νόημα των μυστικιστικών τελετών όπως υποστηρίζει ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης. Στον Πλάτωνα υπάρχει μαρτυρία σύμφωνα με την οποία ιερείς κήρυτταν το δρόμο της σωτηρίας στο όνομα του Ορφέα Ο ιδρυτής του ορφισμού ήταν γιος Μούσας, πιθανότατα της Καλλιόπης ενώ πατέρας του άλλοτε παρουσιάζεται ο Απόλλωνας και άλλοτε ο Θρακικός θεός του ποταμού, Οίαγρος. Το όνομα του Ορφέα έχει συνδεθεί με την Αργοναυτική εκστρατεία στην οποία πήρε μέρος και κατάφερε να σώσει τους ναυτικούς απ' τις σειρήνες παίζοντας τη λύρα του .

Επίσης, κεντρικό ρόλο στους ορφικούς μύθους κατέχει η ιστορία της Ευρυδίκης όπου μετά τον θάνατό της, κατεβαίνει στον κάτω κόσμο για να την πάρει μαζί του και τελικά μην μπορώντας να τηρήσει τη συμφωνία του με τον Άδη, αποτυγχάνει, όπως αναφέρουν ο Βιργίλιος και ο Οβίδιος. Ενδιαφέρον παρουσιάζει όμως και ο τρόπος με τον οποίο πέθανε. Σύμφωνα με τον Αισχύλο ο Ορφέας έδειξε ασέβεια στους θεούς, ακόμα και στον πρώην προστάτη του το Διόνυσο και τιμούσε μόνο τον Απόλλωνα. Για το λόγο αυτό, οι Θρακικές Μαινάδες, ακόλουθοι του Διονύσου, όταν ανέβηκε το όρος Παγγαίον για να χαιρετήσει το θεό του Ήλιου, τον τιμώρησαν. Εξαγριωμένες και εκστασιασμένες λοιπόν, τον έσκισαν σε κομμάτια. Στην Αττική ερυθρόμορφη κεραμική ωστόσο, οι γυναίκες που δολοφόνησαν τον Ορφέα μοιάζουν με κανονικές Θρακιώτισσες. Μετά τον θάνατο του, η μητέρα του με τις υπόλοιπες Μούσες ανέλαβαν να τον θάψουν. Ο Πausanίας υποστηρίζει ότι ο τάφος ήταν κοντά στον Όλυμπο και ένας μάντης του Διονύσου είπε στους κατοίκους πως αν αφήσουν τα κόκκαλα του Ορφέα να δουν το φως του ήλιου, η πόλη τους θα καταστραφεί γεγονός που συνέβη, ο τάφος έσπασε και οι κάτοικοι τον έθαψαν εκ νέου . Το σημαντικότερο από τα δόγματα του ορφισμού είναι αυτό της μετεμψύχωσης. Οι Ορφικοί θεωρούσαν το σώμα ένα είδος φυλακής που εγκλωβίζει την ψυχή και την κρατάει φυλακισμένη μέχρι να λήξει η τιμωρία της .

Ο μόνος τρόπος να αποφευχθεί η δυσάρεστη αυτή κατάσταση είναι ο εξαγνισμός της έτσι ώστε οι άνθρωποι να απαλλαγούν από τις αμαρτίες τους και άρα και από την τιμωρία. Για το λόγο αυτό θα έπρεπε να παίρνουν μέρος σε τελετές, να είναι εγκρατείς, να αποφεύγουν το κρέας αλλά και το κρασί. Οι Ορφικοί υιοθέτησαν έναν ασκητικό τρόπο ζωής προκειμένου να ενωθούν ολοκληρωτικά με τη θεϊκή φύση που πίστευαν ότι έχουν οι άνθρωποι και να γίνουν αυτό που ήταν πριν γεννηθούν, δηλαδή θεοί. Εκτός από τις ομοιότητες μεταξύ του ορφικού και πυθαγόρειου τρόπου ζωής υπήρχαν και διαφορές. Οι ορφικοί επέλεξαν ως τρόπο έκφρασης και διάδοσης της διδασκαλίας τους την γραφή βιβλίων ενώ αντίθετα ο όρκος σιωπής των Πυθαγορείων δεν άφηνε τέτοια περιθώρια . 76 . Τα λεγόμενα ορφικά αποσπάσματα αποδίδονται στον Ορφέα και χρονολογούνται τον 5ο και τον 4ο αιώνα π.Χ. αλλά φαίνεται η απόδοση να οφείλεται σε σκόπιμη ενέργεια εξαιτίας της φήμης του Ορφέα και δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα όπως και η εκδοχή να τα έγραψε ο ίδιος ο Πυθαγόρας, αν και εύκολα θα μπορούσε να μπερδευτεί κανείς αφού το περιεχόμενό τους θα μπορούσε να χαρακτηριστεί πυθαγόρειο. Φυσικά δεν θα μπορούσε να παραληφθεί η διονυσιακή λατρεία όπου ο Διόνυσος υπήρξε το κατεξοχήν αντικείμενο λατρείας των Ορφικών.

Ερευνητές, μεταξύ των οποίων ο Willamovitz και ο Nilsson υποστήριξαν πως Διόνυσος σημαίνει γιος του Δία. Διαπίστωσαν πως νύσος σημαίνει γιος και το πιθανότερο είναι να έχει θρακική προέλευση

ενώ η πρώτη συλλαβή του ονόματος του θεού αποτελεί τη γενική του ονόματος του Δία. Ο Διόνυσος Βάκχος ο οποίος είναι μυστηριακός θεός, υπόσχεται στους μύστες του την μεταθανάτια ζωή. Η λατρεία αυτή δεν απαιτεί αυστηρή τήρηση κανόνων και υπαγορεύσεων ωστόσο οι οπαδοί της υιοθετούν έναν πολύ συγκεκριμένο τρόπο ζωής που περιλαμβάνει άφθονο κρασί, αποκριατική μεταμφίεση, διονυσιακές γιορτές και λατρευτικές πρακτικές. Στόχος της λατρείας του Διονύσου είναι να υπερβεί ο άνθρωπος τον εαυτό του και τελικά να ενωθεί με το θείο στοιχείο, με το θεό του. Για να συμβεί αυτό, πρέπει ο πιστός να περιέλθει σε μια κατάσταση έκστασης, υπερβολικού ενθουσιασμού.

Ακόμη, δεν είναι δυνατόν να μην αντιληφθεί κανείς τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στις απόψεις για τη ψυχή του Πλάτωνα και των Ορφικών για τους οποίους, όπως έχει ήδη αναφερθεί, εκλαμβάνεται ως σύνθετη οντότητα όπως και για τους . Στην περίπτωση δηλαδή των Μαινάδων δεν είναι οι ίδιες που μαίνονται, αλλά ο θεός Διόνυσος μέσω αυτών. Ο όρος έκσταση για τον Πλάτωνα εξισώνεται με τη μανία. Στον Φαίδρο συγκεκριμένα, εκτός από το θεό Διόνυσο αναφέρει ακόμη τρία είδη μανίας: «και δύο είναι της μανίας τα είδη η μία βέβαια έρχεται από ανθρώπινες αρρώστιες μα η άλλη έρχεται όταν με τη βοήθεια των θεών αποτραβηχτούμε από τους συνηθισμένους θεσμούς». « Τρίτη όμως θεοζαλιά και μανία είναι εκείνη που έρχεται από τις Μούσες». Η ψυχή στην καθαρότητά της, εφόσον απαλλαχτεί από κάθε είδους αισθητή επίδραση αποκτά την ικανότητα να περιέλθει σ' αυτήν την κατάσταση υπέρμετρου ενθουσιασμού και να ενωθεί με το αιώνιο, με το άυλο, με το πνεύμα.

Βιβλιογραφία

Το παρόν κείμενο αποτελεί απόσπασμα της εξαιρετικής μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας 'ΟΙ ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟΙ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ' της Καντά Πολυξένης, μεταπτυχιακής φοιτήτριας του ΑΠΘ.

<http://ikee.lib.auth.gr/record/130889/files/kanta.pdf>